

Languages on this page:

ISSN 1652-7224 ::: Publicerad den 18 april 2012

Utskriftsvänlig pdf-fil

[Läs mer om fotboll på idrottsforum.org](http://idrottsforum.org)[Läs mer om sportens rum och arenor på idrottsforum.org](http://idrottsforum.org)

Visuell etnografi dyker som begrepp, vetenskaplig metod och forskningsinriktning upp i slutet av förra seklet, som ett av flera uttryck för en ökad uppmärksamhet på visuella kulturella uttryck, som fått beteckningen *the visual turn*. Tanken, så som den utvecklas av bland andra Sarah Pink i hennes bok *Visual Ethnography* från 2001, är att i det empiriska materialet inkludera också fotografier, video och hypermedia, som ett svar på utvecklingen mot allt fler och allt med dominerande visuella kulturyttringar. Analysen av kultur och samhälle förändras i motsvarande riktning, och redovisningarna blir i sig alltmer visuella. Också inom idrottsforskningen har den visuella vändningen kommit till uttryck, mest uttalat i konferensen "The Visual Turn in Sports History" i juni 2009, som organiserades av Mike Huggins och Mike O'Mahony, och som ledde till ett temanummer av tidskriften *International Journal for the History of Sport* (vol 28, no 8-9). Visuell etnografi är också vad konstnären Mikko Auerniitty och sociologen Harri Heinonen sysslar med i sin fotobok *Football Landscapes* (Suomen Urheilumuseosäitiö). De har, var för sig och tillsammans, under ett antal år fotograferat visuella representationer av fotboll – planer och arenor, klistermärken och flaggor, etc etc. Bilderna samlades så småningom till en utställning på Finlands idrottsmuseum och i samband därmed utkom boken, i coffee table-utförande med 80-talet färgfotografier. Torbjörn Andersson uppskattar – och samlar på – visuella uttryck inom sin favoritsport, och hans recension av Auerniittys och Heinonens bok är kunnig och inkännande.

Visuell fotbollsetnografi

Torbjörn Andersson

Institutionen för idrottsvetenskap, Malmö högskola

Mikko Auerniitty & Harri Heinonen **Football Landscapes [Jalkapallon jäljet]**

104 sidor, inb., ill.

Helsinki: Suomen Urheilumuseosäitiö
2011

ISBN 978-952-67019-7-4

Till det ständigt växande globala fotbollslandskapet hör böcker, ofta snygga och påkostade sådana, som behandlar olika aspekter av spelets känslomässiga kitt: det kan handla om fotbollssouvenirer, om stadionarkitektur eller om fotboll och konst. Som vanligt är det i England man tenderat och gå i bräsch för dylika alster och nostalgin har ofta

spelat en absolut central roll. Arne Norlins bok om fotbolls-VM 1958, som kom ut för några år sedan, är en svensk motsvarighet som väl faller in i detta mönster som en slags nostalgisk historieskildring fylld av färgbilder på samtida fotbollsmemorabilia, såsom matchbiljetter, matchprogram och allsköns roliga souvenirer. I samband med fotbolls-EM och VM är det numera standard att värdstädernas museer har fotbollsutställningar av skilda slag. Redan till VM 1958 ordnade faktiskt Solna konsthall en stor utställning med fotbollsmålningar av etablerade konstnärer. Hela utvecklingen belyser den mer finkulturella sida fotbollen har fått under senare år.

En potent kombination är fotboll och fotokonst, där det i flera länder kommit ut böcker med gamla svartvita foton eller nytagna färgbilder. Motiven har ofta varit fotbollsplaner och arenor av skilda slag, alltifrån charmiga bilder av enkla matcher som spelas på exotiska och udda platser till storslagna gestaltningar av 2000-talets postmoderna arenabyggen. Den internationella fotogruppen *Magnum* gav till exempel ut en uppmärksammat bok för ett antal år sedan. Och Simon Inglis var en annan pionjär i sina arkitektonisk-historiska böcker om Englands och Europas fotbollsarenor.

Tydligt är att fotbollen numera har en sådan gedigen historik och tradition att nästan den minsta anspelning kan

sätta känslorna i svallning hos många människor – inte minst hos medelålders män. Ett foto av en strålkastare bakom några slitna hus i regntungt väder kan räcka långt och verkligen dra igång fantasierna om kanske en förestående fotbollsresa till typ Dortmund. Få andra sporter har en liknande magi, närmast kommer nog basebollen i USA. Även cricket, boxning, cykling och golf äger en viss mytologisk lyster.

Stoke, England 2009. Foto Harri Heinonen

Nu har en ny bok i denna breda fotbollsnostalgiska genre kommit ut och detta från högst oväntat håll: Finland. Det är konstnären Mikko Auerniittys och sociologen Harri Heinonens *Football Landscapes* som i bokform skildrar deras fotoutställning som visades på Helsingfors Sportmuseum 2011. De har bägge under lång tid nördad in på att fotografera fragment av fotbollens miljöer och rumsliga artefakter. De benämner angreppssättet *visuell etnografi*. Det kan röra sig om en bit av en fotbollsplan som ligger i en märklig miljö, en öde småplan vintertid, ett militant supporterklistermärke uppsatt på en lyktstolpe, en kryptisk graffititext på en mur eller för att gå åt motsatt håll, en del av en ny mastodontarena omgiven av parkeringsplatser och motorvägar. Fotbollens frihetliga dimensioner tycks brottas med dystopin. I slutändan är det kanske ingen slump att det är två finländare som gjort detta egensinniga projekt. Befinner man sig i ett fotbollens u-land (nästan i varje fall) är det frestande att ge sig ut som nomader i en annan terräng och söka det förment autentiska. Heinonen är dessutom en dedikerad anhängare av Liverpoolklubben Everton och har skrivit en avhandling om dess finska fans, så han har vanan inne sedan länge. Auerniittys har också gjort ett något udda klubbval och håller på Lissabons Benfica.

En fördel med denna läckra och eleganta färgbok är att den faktiskt innehåller ett par sidor med tankar om hur man kan tolka bilderna och principerna bakom hur fotona tagits. Alltför vanligt är annars att läsaren lämnas åt sig själv att stå för all tolkning – under mottot att allt ligger i betraktarens öga – vilket för mig känns lite väl slött och oengagerat. Här berättas rent tekniskt att bilderna har socialrealistisk karaktär, vilket bland annat innebär att fotografen inte väntat in ett mer extremt ljus eller en märkligare himmel. Det talas om en romantisk tradition och en likhet med de poetiska målningar av ruiner som konstnärer kunde göra för 200 år sedan. Det är såväl enkel bakgårdsromantik som en syn att vår tids stora stadions redan blivit till en sorts mentala (?) ruiner. Det finns en viss släktskap med de fotoböcker om övergivna hus, platser och industrier som exempelvis Jan Jörnmark nyligen gett ut. I kommentarerna poängteras att det sällan är människor på bilderna – såväl spelare som publik lyser med sin frånvaro – vilket ger denna bok en viss enhetlighet. Det är nästan som om en neutronbomb hade satt stopp för fotbollen, varvid endast dess skiftande landskap består. Däremot finns många mänskliga spår i bilderna i form av klistermärken och graffiti, förvånansvärt många med vänsterbudskap noterar jag, exempelvis om olika supportergrupper som är mot fascism. Det torde spegla författarnas politiska sympatier. Annars förknippas väl extrema fotbollsfans oftare med högerbudskap. Och hur ofta har man inte sett graffiti för någon mer eller mindre obskyr huligangruppering på olika håll i Europa. Fler sådana motstridiga foton hade gett boken en större spänning och tonat ned den bild som möjligen här ges av fotbollssupportrar som en slags urbana, progressiva gerillakämpar.

Jag är själv svag för hela bokens koncept, men så har jag också mina rötter i 80-talets svartrock med dess vurm för ödsliga, förfallna industrimiljöer (jag begav mig en gång rentav på cykelsemester solo i Ruhr-området). I mitt fall fördes även snabbig engelsk ligafotboll in i känsloläget, den lervälling till fotboll som producerades långt före

Premier League erbjöd sina golfaktiga gräsplaner. Jag märker också själv att jag mer går igång på bilder från Belfast och Gelsenkirchen än från Sydeuropa då sol och fotboll inte riktigt hör samman arketypsiskt i min ensidiga världsbild. Flera foton – inte minst ett från ett snöigt Stoke med en statygrupp på stadens son Stanley Matthews i fonden och industrier där bortom i fjärran – anspelar också på den tid när fotbollsarenan verkligen utgjorde en organisk enhet med sin grå industriella omgivning av arbetarlängor och skorstenar. De foton som visar de allra senaste spektakulära arenorna för däremot tankarna till något jättelikt ufo som landat i en miljö där det inte alls passar in. Fotbollsarenan verkar då ha hamnat helt ur takt med sina historiska rötter; den har blivit till ren science fiction och för stor för sin samtid. Bättre passar då de nya arenorna in när de hamnat mitt i urbanitetens tröstlösa döda ytor och icke-platser bestående av motorvägar och parkeringsytor som alltmer breder ut sig bortom städernas centrala delar. Där framstår fotbollen rentav som ett hopp.

Dublin, Ireland 2011. Foto Mikko Auerniitty

Jag får helt visst känslan av att det var bättre förr när jag tittar på foton. Och detta gäller även för spelets småskaliga sidor som de två fotografierna har en sådan förkärlek för. Bland alla bilder på olika spontanfotbollsplaner, till exempel på sandstränder, eller på förfallna småplaner som växt igen, finns också flera på små konstgräsplaner placerade på udda ställen. Just konstgräsets utbredning på småplaner är en utveckling som säkert är bra för fotbollens utveckling men det utgör ännu ett steg i fotbollens avlägsnande från sina rötter, från gräsets eller grusets naturlighet; det finns ingenting nostalgiskt med konstgräs. Den slutsats som etsar sig fast av bilderna är att spelet blir mer artificiellt och konstlat och det på alla nivåer. Därmed uppskattar jag också allra mest foton tagna i Belfast, en plats på jorden där terrängen ännu betyder något. En målning på en mur hyllandes Glasgow Celtic eller en Glasgow Rangers-flagga i ett fönster minner om den tid när fotbollen ännu inte blivit till ett uttryck för alltigenom flytande globala identiteter. Att bläddra i boken ger åtminstone mig långt bättre stämning i kroppen än att knäppa på ännu en meningslös fotbollsmatch på någon av alla våra TV-kanaler.

© Torbjörn Andersson 2012.

- **Köp Football Landscapes från [Adlibris.se](https://www.adlibris.se)**
- **Kjøp Football Landscapes fra [Adlibris.no](https://www.adlibris.no)**
- **Køb Football Landscapes fra [Adlibris.dk](https://www.adlibris.dk)**
- **Buy Football Landscapes from [Amazon.co.uk](https://www.amazon.co.uk)**
- **Buy Football Landscapes from [Amazon.com](https://www.amazon.com)**

